

Od prota-Žarke do teta-Nure

ili

Uticaj drugih monoteističkih tradicija
na intelektualnu biografiju jednog bosanskog rabina

Čitajući filozofske radove raznih rabina, uvijek pažljivo pročitam klapnu ili predgovor, tražeći informacije o njihovoј intelektualnoј biografiji, pred kim su šta učili i ko ih je preusmjeravao na raskršćima. Nažalost, informacije izložene na klapnama knjiga i u predgovorima obično su šture, i gotovo nikad ne zalaze u eventualne uticaje drugih tradicija na dotičnog autora. Ja sebe, međutim, ne bih mogao zamisliti tamo gdje jesam, da čitav niz ljudi iz različitih monoteističkih tradicija nije bio na pravom mjestu, u pravo vrijeme, sa pravim putokazom u ruci.

Primjerice, u ona socijalistička vremena, kad Savez jevrejskih opština Jugoslavije (s posebnim osvrtom na Jevrejsku opštinu Sarajevo) nije prodavao jevrejske ritualne rezervate, nego su oni rijetki koji su za njima uopšte posezali, koristili molitvenike izdate prije rata u Šlezingeroj štampariji u Beču, Biblije sa prevodom na Ladinu i dedin *talet i tefilin*, molitveni šal i obredno remenje, ja sam prvi moderni izraelski molitvenik dobio od pokojnog prota-Žarke Popovića. Rečeni je bio naš dugogodišnji komšija, i kad se već bio postarao, često sam mu znao pomoći da uznesu cekere na četvrti sprat, u zgradu bez lifta. Kad sam mu jednom tako pomogao s cekerima, vidjeh na stolu njegove primaće sobe nov novčat jevrejski molitvenik, štampan u Izraelu – i to vojni, ni manje ni više.

- Šta vam je ovo, čika-Žarko? – upitah ga.
- E, to mi je donio Rođo Romano, poslužitelj sinagoge – odgovori prota-Žarko, pa kad vidje kako je (feralovskim jezikom rečeno) meni uletio z bun od nekuženja, nastavi – koji tvrdi da kantor nema pojma, i da bi ja kao pop bolje držao jevrejsku službu.

Znao sam, naravno, čika-Rođu, punim imenom Isidora Romana, mitološkog gabaja sarajevske Jevrejske opštine, za kog vele da su ga prozvali Rođom zbog toga što se svakome obraćao sa *rođo moj*. Jedini problem s tom opštinskom hićajom sastojao se u činjenici da je čika-Rođo vrlo rijetko govorio *rođo moj*, a mnogo češće *kiridu miju* (dragi moj), bar u Opštini. Intuitivno, odvijek sam osjećao da je, kao i sve drugo u Jevrejskoj opštini Sarajevo tih godina, i taj nadi-mak imao veze sa Drugim svjetskim ratom. Zamišljao sam kako se čika-Rođo nekad negdje pridružio srpskim partizanima, pa uzeo konspirativno ime Rodoljub – Rođo, jer je po zvučnosti najsličnije njegovom španskom imenu Isidor.

- *Pa šta ste mu, rekoh, vi odgovorili?*
- *Da sam i ono malo jevrejskog što sam na bogosloviji bio naučio, već uveliko zaboravio, na šta mi je on rekao: 'Ih, ti si bar imao šta da zaboraviš, ovaj naš k'obajagi kantor nikad nije ni znao; nema šta zaboravit'. I onda mi je, nekom zgodom, donio taj molitvenik, kao, eto, da se podsjetim.*

Vidjevši koliko me se molitvenik dojmio, dobri prota mi ga pokloni uz riječi:

- *Samo ti njega, sine, nosi... taman ću ja ikad jevrejsku službu držat, premda mi je, da znaš, starozavjetni Ilijia s onih četristopadeset sveštenika Valovih uvijek bio realističniji od one tunjave novozavjetne: 'ko tebe kamenom, ti njega hljebom', koja nikakve veze sa životom nema. Ilijia, brate, podsjeća nekako na Kraljevića Marka.*

Kad sam se poslije, s istim tim molitvenikom, pojavio u sarajevskoj sinagogi, čika Binko Kampus me upita:

- *Otkud tebi taj izraelski vojni molitvenik, kad je sve te molitvenike koje je opština odnekud dobila na poklon i razdijelila po kućama, Rođo pokupio od kuće do kuće, i zaključ'o – da ih ne razvlače i ne unose u klozet ovi što pojma nemaju?*

Ispričah mu cijelu priču, dobro pazeći da nas kantor o kome se čika-Rođo bio onako „pohvalno” izrazio, ne čuje. Čika-Binko, umjesto da se začudi, samo konstatova:

- *Pa jà, nije on džaba Šarko Levi.*

Odmah sam shvatio da je Šarko parodija na Žarko, a Popović na Levi; ali mi, svejedno, još uvijek, ništa bilo jasno. Na to mi jedan drugi starac pojasni:

- *Kad je Žarko studirao bogosloviju u Beogradu, bio se zagledao u jednu Sefartkinju na Dorćolu, pa su ga kolege, Bosanci, prozvale Šarko Levi, jer je u Sarajevu tad bila i jedna partnerska firma, s baš ta dva prezimena u naslovu.*

I moje prvo izlaganje budističkoj literaturi vezano je za ovog pravoslavnog sveštenika. Kad sam mu jedan drugi put pomogao s cekerima, on uprati moj pogled koji je pao na knjigu *Nauka o samospoznaji*, pa mi je tutnu u ruke, poprativši peške riječima:

- *Uzmi, slobodno, to sam kupio od jednog čelavog studenta, da kupi cipele... bos hoda, Bože jedan...*

U to vrijeme nisu se u Jugoslaviji mogle nabaviti ni džepne hebrejske Biblije, pa sam prvu takvu dobio od pokojnog prota-Slobodana Radovića, koji je odnekud bio dočuo da ja učim biblijski hebrejski i tragam za džepnom Biblijom na hebrejskom. Kad mi ju je davao u ruke rekao je:

- *Ja sam je dobio na bogosloviji od jednog Jevrejina Abisinca, koji je prešao na Pravoslavlje... eto ti je, pa uči; pa kad naučiš, ti mi je vrati, samo pazi, niš je malo izio proroka.*

Kad je, poslije godinu i nešto, moj rođak Rafo putovao u Pariz i donio mi novu novcatu džepnu Bibliju na hebrejskom, ja se uputim prota-Slobodanu da mu vratim njegovu, a on mi reče:

- *Ti, sine, Boga mi, nisi sav svoj! Znaš li ti, jadan, koliko je meni godina: Ne mogu ti je ja poklonit', poklon se ne poklanja, al' šta bi ti falilo da se zatekla kod tebe kad ja mandrknem?*

U to vrijeme, jedini udžbenik hebrejskog jezika koji se mogao nabaviti u Sarajevu, bila je neugledna knjižica *Hebrejski bez učitelja*, nekog Aharonu Rozena. Udžbenik je, sjećam se, bio dobrano šizofreničan, jer mu je prva lekcija počinjala dijalogom u kome se dva sagovornika ovako upoznaju:

- *Šalom, ja sam Isak.*
- *Šalom, i ja sam Isak.*

Ono jest da se Sefardi ne satiru baš od maštovitosti i kreativnosti kada su lična imena u pitanju (o čemu će još biti riječi u nastavku, u priči *Kreativnost, može... al od petog djeteta*) te da su, sljedstveno, negdje oko desetine sarajevskih Jevreja bili Isaci, nešto nisam bio ubijeden da je to najspretniji način da se počne učiti govorni hebrejski. Uz to, kako tvorac rečenog udžbenika nije vjerovao u gramatiku, ili je možda pretpostavljao da gramatika sama po sebi postaje jasna kad čovjek jednom nauči da priča, to sam gramatiku sam morao dedukcijom da izvodom iz teksta. Upoređujući hebrejski original i naš prevod Biblije izvodio sam gramatičke zaključke tipa: *Aha, znači za prošlo vrijeme se koriste sufiksi, a za buduće prefiksi*, i slično. Jedne godine kad sam tako sjedio na klupi u Zaostrogu, u februaru, kad u tom našem primorskom gradiću „nema živa roba”, i upoređivao dva teksta, priđe mi pokojni fra-Aleksandar Ribičić, tadašnji gvardijan zaostroškog franjevačkog samostana, iznenaden valjda time što neko u Zaostrogu, usred februara, sjedi i čita dvije knjige odjednom, a pri tome je jedna od njih na hebrejskom. Pohvalih mu se kako, u nedostatku ozbiljne gramatike, sam restauriram pravila jezika iz svetopisamskog teksta, da bi mi on ponudio da mi pokloni udžbenik po kom je on svojevaktile učio hebrejski, na katoličkoj bogosloviji. Tako sam došao u posjed *Rudimenta linguae hebraicae*. Jest da je ta hebrejska gramatika bila na latinskom, ali nećemo biti sitničavi. Ionako sam, putem ladina, lako kapirao latinski.

Pitanje je koliko bi dugo trajalo moje savladavanje hebrejskog da ne bi pokojnog fra-Aleksandra.

Islamskih uticaja što se tiče, mogao bih se prisjetiti pregršti dersova rahmetli Fejzulaha Hadžibajrića, šejha kaderijske tekije na Vrbanjuši, poznatijeg u sarajevskim sufiskim krugovima kao Fejzibaba, koji su tada ostavili na mene veliki uticaj. Ipak, više je uticaja imao na mene semitsko-fatalistički optimizam teta-Nure, naše komšinice, koja je mojoj ujni Mariji čuvala djecu. Kad sam, neposredno prije nego što je trebalo da podem na odsluženje vojnog roka u JNA, pao s prozora i slomio i jabučicu i karličnu kost, usred glasne rasprave moje porodice i prijatelja (koja se kretala od pitanja kako sam mogao biti toliko smotan do pitanja hoću li ostati bogalj), u bolničku sobu je stupila teta-Nura, i pogledavši moju nogu sa utezima, na ekstenziji, konstatovala: *Ovo ste neđe veļ'ku sadaku dali*. Zahvaljujući tom lomu, ja na kraju nisam služio vojsku, fakultet sam upisao ranije i završio ga neposredno pred rat. Da sam služio vojsku, i da me je rat zatekao na trećoj godini fakulteta, moj život bi krenuo sasvim drugim tokom. Stvarno smo neđe veļ'ku sadaku dali. Ja se otad trudim da redovno sprovodim teta-Nurin poučak, a sadaku najčešće dajem, kao što sam naučio od pokojnih prota-Žarke, prota-Slobodana i fra-Aleksandra, u knjigama.